

2000 JAAR strijd in het

OER-IJ

LANDSCHAP

Redactie Agnes de Boer, Arjen Bosman en Léon Klein Schiphorst

2000 JAAR strijd in het

OER-IJ LANDSCHAP

2000 JAAR strijd in het

OER-IJ LANDSCHAP

Redactie Agnes de Boer, Arjen Bosman en Léon Klein Schiphorst

MET TEKSTBIJDRAGEN VAN:

GERARD ALDERS | AGNES DE BOER | ARJEN BOSMAN | SJENG DAUTZENBERG
PIETER FLOORE | LÉON KLEIN SCHIPHORST | JAN DE KONING | NICK WARMERDAM

Stichting Oer-IJ in samenwerking met Stichting Uitgeverij Noord-Holland

In het Oer-IJ gebied zijn nog vele sporen van 2000 strijd zichtbaar, zoals kastelen, lunetten, forten en bunkers. De Atlantikwall uit de Tweede

Wereldoorlog slingert als een betonnen ketting door het landschap.

LUCHTFOTO: TOM KISJES

INHOUD

8 Voorwoord

Jos Teeuwisse

PERIODE 15 – 47 N.CHR.

10 Het Oer-IJ voor het eerst gemilitariseerd

Machtsvertoon van de Romeinen

Arjen Bosman

PERIODE 7DE -10DE EEUW

20 De Kerstening van de Friezen

De opkomst van het christendom in het Oer-IJ gebied vanuit archeologisch perspectief

Jan de Koning

PERIODE 850 – 855

30 Vikingen in Kennemerland?

Een kort intermezzo in Noord-Holland

Jan de Koning

PERIODE 12DE EN 13DE EEUW

38 Strijd op leven en dood

Westfriese oorlogen en de kastelen in het Oer-IJ gebied

Gerard Alders

PERIODE 1345 – 1490

52 Verstoorde relaties en verwoeste kastelen

Sporen van de Hoeks-Kabeljauwse factiestrijd in het Oer-IJ gebied

Gerard Alders

PERIODE 1491 – 1492

62 De 'commocie' om kaas en brood in Kennemerland

De strijd tegen hongersnood werd bij Heemskerk bloedig neergeslagen

Agnes de Boer

PERIODE 1568-1576

72 Sporen van de Tachtigjarige Oorlog in het Oer-IJ gebied

Veel verwoestingen in steden en dorpen

Pieter Floore

PERIODE 1799

82 Oorlog in de Bataafse Republiek

Engelsen en Russen treffen Fransen en Patriotten bij Bergen en Castricum

Sjeng Dautzenberg

PERIODE 1799 – 1802

94 Bescherming door Holland op z'n smalst

De Linie van Beverwijk verdedigde de zwakste schakel

Agnes de Boer

PERIODE 1880 – 1910

104 De Salamander duikt op uit zee

Een Duits ramschip dat van geen wijken weet

Agnes de Boer

PERIODE 1874 – 1922

110 Stelling van Amsterdam

Inunderen in het stroomgebied van het Oer-IJ

Agnes de Boer

PERIODE 1941 – 1945

120 Overal beton in het Oer-IJ gebied

De Atlantikwall, een relict uit de Tweede Wereldoorlog

Nick Warmerdam

PERIODE 1946 – 1991

132 Rillingen van de Koude Oorlog

De angst voor de Russen voelde reëel

Arjen Bosman

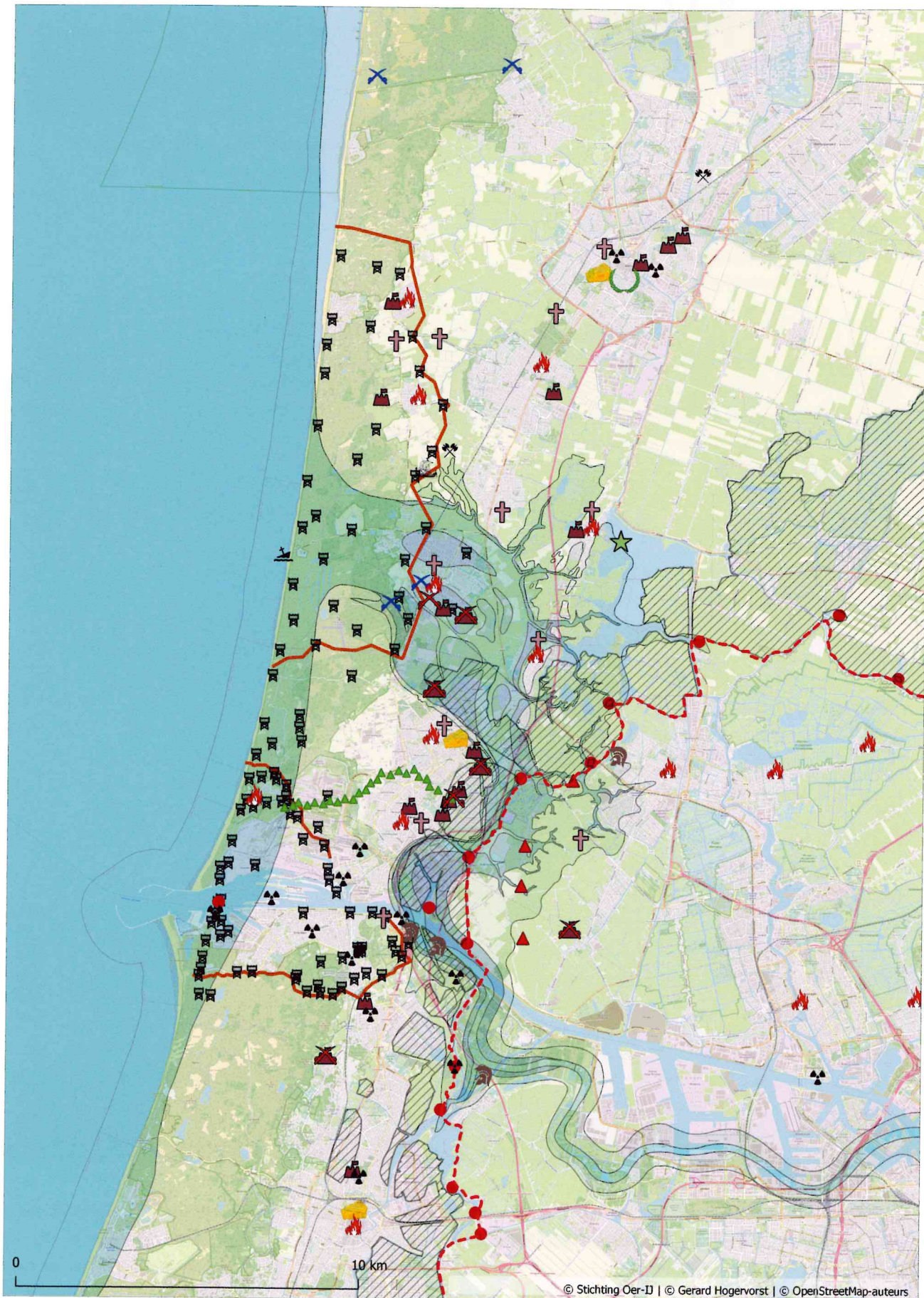
PERIODE 1648 – 1650 | 1939 – 1940 | 1953 – 1962

142 Een visserijoorlog, marinevliegtuigen en munitieschepen

Drie onbekende verhalen over het Alkmaarder- en Uitgeestermeer

Léon Klein Schiphorst

150 Literatuurverantwoording

© Stichting Oer-IJ | © Gerard Hogvorst | © OpenStreetMap-auteurs

Romeinse tijd (15-47 n.Chr.)

De Romeinen trekken vroeg in de eerste eeuw door ons land tot aan Velsen en stichten twee forten. In Velsbroek is een offerplaats van de Friezen opgegraven en in Krommenie de wachttorens 't Hain.

Kerstening van de Friezen (7de – 10de eeuw)

In de vroege middeleeuwen zijn de kustbewoners van Holland bekeerd tot het Christendom. Zichtbare getuigen daarvan zijn de moeder- en dochterkerken van Velsen, Heiloo en Limmen.

Vikingen (850 - 855)

De Deense overheersing van de Hollandse kust eind 9de eeuw duurt niet lang. De Vikingen moeten ook in Kennemerland zijn geweest, alleen in een nederzetting Bakkum-Noord zijn daarvan sporen gevonden.

Westfrieze oorlogen en kastelen (12e – 14e eeuw)

In de 12e en 13e eeuw strijden de Westfriezen tegen de Hollanders. In 1297 leiden de Westfriezen een definitieve nederlaag bij Vronen.

De Hollanders richten van de 12e tot in de 14e eeuw versterkingen en kastelen op vanwege de strijd tegen de Friezen.

Hoekse en Kabeljauwse twisten (1345 – 1490)

In de Late Middeleeuwen wordt het graafschap Holland verscheurd door een telkens opblaiende strijd tussen verschillende partijen. In deze strijd worden veel kastelen belegerd en verwoest.

Kaas- en broodcommocie (1491 – 1492)

Boeren, handwerkslieden en kleine middenstanders uit Kennemerland en West-Friesland staan in 1491 op tegen stadhouder en elite vanwege hongersnood en stijgende belastingen. Het Kaas- en Broodvolk wordt definitief neergeslagen op het kerkhof van Heemskerk.

Tachtigjarige Oorlog (1568-1576)

Met de Nederlandse Opstand in 1568 komen de Noordelijke Nederlanden in opstand tegen het Spaanse Rijk. Tegelijkertijd verzetten de protestanten zich tegen de Rooms-Katholieke kerk en groeien de Nederlanden uit elkaar. In het Oer-IJ gebied spelen de militaire acties zich vooral af aan het begin van de burgeroorlog.

Alkmaars Ontzet (1573)

Tweede Coalitieoorlog (1799)

Tijdens de Vergeten Oorlog vallen de Britten en Russen Noord-Holland binnen. Gevechten vinden plaats van Den Helder tot Castricum. In korte tijd weten de Fransen en Bataven de aanval af te slaan. De Slag bij Bergen en de Slag bij Castricum zijn archeologisch onderzocht.

Linie van Beverwijk (1800 – 1802)

De lunetten van de Linie van Beverwijk bieden ten tijde van de Bataafse Republiek bescherming tegen invallen vanuit het Noorderkwartier.

Stelling van Amsterdam (1880 – 1922)

De Stelling van Amsterdam is een permanente kringstelling rond de hoofdstad. Met behulp van onderwaterzettingen moet de vijand over land worden tegengehouden. De zwakke plekken worden verdedigd met forten en batterijen.

--- Hoofdverdedigingslijn

▨ Inundatiegebied

▲ Kruitmagazijn

● Forten

Salamander (1880 – 1910)

De Duitse Panzerkannonenboot de Salamander, gebouwd in 1880. In 1910 strandt het schip in een zware storm voor de kust bij Castricum. Meerdere bergingspogingen mislukken en bij sterke afluende wind komt het casco boven water uit.

Atlantikwall (1941 – 1945)

De Duitse bezetter legt tijdens WOII langs de gehele Noordzeekust een verdedigingslinie aan, de Atlantikwall. Langs de Nederlandse kust verschijnen loopgraven, tankvallen en bunkers.

▨ Duitse stelling Atlantikwall

— Linie Atlantikwall

Koude Oorlog (1946 – 1991)

Vanaf kort na de Tweede Wereldoorlog tot het uiteenvallen van de Sovjet-Unie zien de westerse mogendheden de Russische staten als een gevaar voor hun vrijheid. Nederlandse burgers en de regering zijn voorbereid op een nucleaire oorlog.

Alkmaarder- en Uitgeestermeer

(1648 – 1650 | 1939 – 1940 | 1953 – 1962)

Op het Alkmaardermeer- en het Uitgeestermeer, onderdeel van het Oer-IJ gebied, leveren vissers een onderlinge strijd, staan gevechtsvliegtuigen klaar op een geheime landingsplaats en liggen bewoonde schepen vol munitie aan de oever.

Kaart van Nederland in de Vroege Middeleeuwen met daarop de belangrijkste plaatsen. De woongebieden in West-Nederland (Noord-

Holland en Zuid-Holland) lagen tussen 850 en 882 onder Deens gezag. KAART:

JAN DE KONING

JAN DE KONING
PERIODE 850 – 855

VIKINGEN IN KENNEMERLAND?

Een kort intermezzo in Noord-Holland

Waren er Vikingen in Nederland? Waren er Vikingen in Kennemerland? Lange tijd was de informatie hierover louter gebaseerd op historische bronnen. Kort samengevat kwam een groot deel van ons kustgebied, dat al meer dan een eeuw deel uitmaakte van het Frankische rijk, in 850 in handen van de Deense Viking Rorik. Hij kreeg dit in leen van de Frankische keizer Lotharius, die daarmee een belangrijke handelsplaats als Dorestad uit handen gaf. De taak die bij dit leen hoorde was het beschermen van het kustgebied tegen aanvallen van andere Vikingen. De Deense overheersing duurde niet lang en eindigde met de moord op de Deen Godfried in 885, die het kustgebied na Rorik in leen had gekregen. Sinds de vondst van twee zilverschaten op Wieringen, die door hun specifieke samenstelling zeer waarschijnlijk van een Deense Viking zijn geweest, duiken steeds meer vondsten op die, op grond van hun herkomst en datering, verband houden met dit korte Viking intermezzo in Noord-Holland. Een dergelijk duidelijke Viking-vondst ontbreekt tot nu toe in Kennemerland, toch moeten ze hier zijn geweest. Daarop wijst onderstaand citaat uit het leven van de voor Egmond zo belangrijke Sint Adelbert. De tekst is geschreven door de monnik Ruopert van Mettlach in de late 10de eeuw. De vertaling is van Jurjen Vis uit 1987.

'Als de barbaren namelijk de plaats naderden en op het punt stonden in de haven aan te leggen, zagen zij zich vaak bedrogen in hun verdorven pogingen, omdat een laaghangende wolk hun het zicht benam. Door de herhaling van dit wonder heeft de plaats een passende naam gekregen: ze wordt namelijk Hec Munda genoemd, als het ware een plaats vrij van vijandelijke invallen.'

De barbaren zijn natuurlijk de Deense Vikingen en Hec Munda verwijst naar Egmond, in de Vroege Middeleeuwen gelegen in de duinen rondom en ten westen van de Adelbertusakker. Er zijn een paar onzekerheden, dat is altijd met dergelijke wonderverhalen. De tekst is meer dan een eeuw na deze gebeurtenissen opgetekend. Historici en archeologen verwonderen zich nog steeds over een haven in Egmond. Bremer maakte hier in 1971 nog een invalspoort voor de Vikingen van, omdat men toen dacht dat het zeegat van het Oer-IJ bij Egmond lag. In de tijd van de Vikingen was het Oer-IJ al lang verzand en de monding dichtgeslibd. Er bestond geen opening naar de zee in de 9de eeuw, noch bij Egmond, noch bij Castricum. Het toont het lastige van middeleeuwse wonderverhalen. Het zit vol suggestieve spannende verhalen en heeft tegelijkertijd elementen die best waar geweest kunnen zijn. Rorik, die ook in deze bron wordt genoemd, kan in Egmond zijn geweest en het kerkje bij de Adelbertusakker zal last kunnen hebben gehad van zandverstuivingen, zoals ook in dit verhaal wordt vermeld.

Over Rorik en Godfried

In de Vroege Middeleeuwen was er historisch gezien een duidelijke relatie tussen Kennemerland, met daarin het Oer-IJ gebied, en de Vikingen. De Vikingen bestonden uit de Deense heerser Godfried en zijn gevolg. Van zijn illustere voorganger Rorik had Godfried de taak overgenomen om het kustgebied van Frisia te beschermen tegen invallen van andere Denen. Rorik had een groot deel van het kustgebied, grotendeels samenvallend met het voormalige kustkoninkrijk Frisia, in 850 in leen gekregen van keizer Lotharius. Hij was tamelijk succesvol in zijn taak, want tot zijn dood in 873 waren er in West-Nederland nauwelijks meer aanvallen van Vikingen.

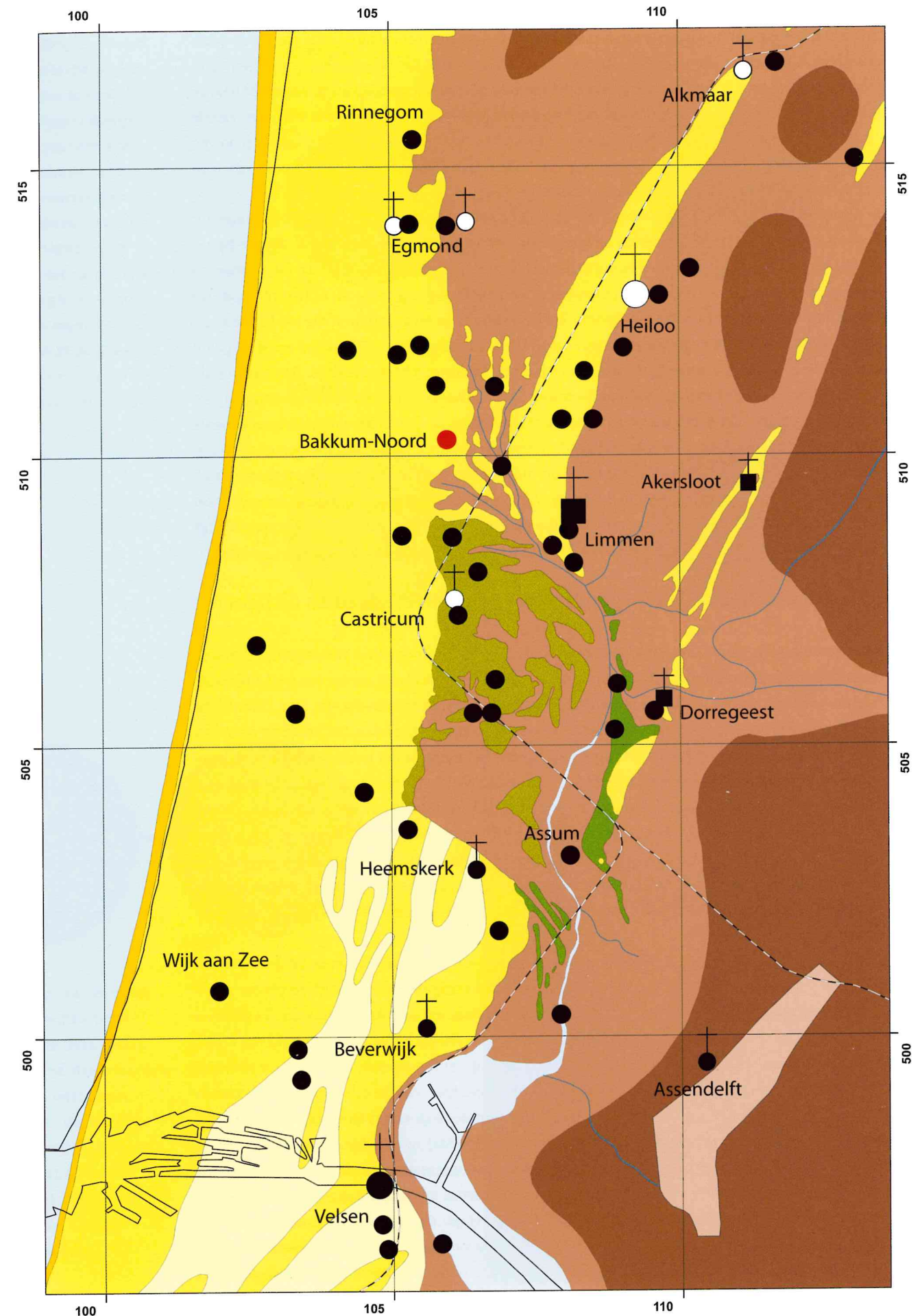
Rorik wordt ook in verband gebracht met Kennemerland, maar daarmee begeven we ons in een schemerzone van overlevering en mythologie. Zo zou de Runxputte, de waterput van Onze Lieve Vrouwe ter Nood in Heiloo, afgeleid zijn van Rorikspuit. Kennemerland wordt vooral gezien als een veilig toevluchtsoord nadat Rorik pogingen had gedaan de Deense troon te bemachtigen. De echte strijd vond niet plaats in Kennemerland, maar veelal bij belangrijke plaatsen als Utrecht en Dorestad. Geschiedschrijving en archeologie zijn wezenlijk verschillende informatiebronnen. Zelfs in Dorestad waar zeer grootschalige opgravingen hebben plaatsgevonden zijn er weinig vondsten bekend die direct met Scandinavië of de Vikingen geassocieerd kunnen worden, terwijl we weten dat dit rond 850 echt in handen kwam van Rorik en zijn mannen.

Hoewel de relatie tussen Rorik en Kennemerland vooral bestaat uit aannames, is deze voor zijn opvolger Godfried vrij zeker. Onder de volgelingen van Godfried bevonden zich twee Friese graven Gerulf en Garulf. Gerulf wordt algemeen gezien als de stamvader van het Hollandse Gravenhuis. We kunnen ervan uitgaan dat de korte periode van Deense overheersing in Kennemerland in het bijzonder en West-Nederland in het algemeen, fungeerde als kantelpunt in de politieke verhoudingen in dit gebied. Het is duidelijk dat de veraf gelegen echte Frankische machthebbers hun grip verloren op de randen van hun rijk en dat lokale machthebbers hiervan gebruik hebben gemaakt. We weten dat de graven van Vlaanderen en de graven van Holland (dat toen nog niet bestond, maar beschouwd werd als Fries) hun macht te danken hadden aan de destabilisatie die de Vikingperiode met zich meebracht. Of dat in Kennemerland gepaard ging met strijd is onduidelijk, vermoedelijk betrof het vooral politiek gekonkel. Sinds kort zijn er verschillende vindplaatsen waar vondsten een verband met de Vikingen aantonen en daardoor ook direct zijn te dateren in de periode die de historicus Jongbloed heeft aangeduid als Fries Normandië. Een tussenrijk dat grofweg heeft bestaan van 850 tot de moord op Godfried in 885. Een rijk tussen de periode waarin Kennemerland, en de rest van Nederland, onbetwist deel uitmaakte van het Karolingische of Frankische rijk en het graafschap Holland. Dus voor het opsporen van Vikingen in Kennemerland moeten we ons richten op de late 9de eeuw.

Kennemerland en de Denen

Hoe zag Kennemerland eruit ten tijde van Gerulf, een van de Friese graven die diende onder Godfried de Deen? Het gebied was tamelijk welvarend gedurende de Karolingische periode tussen 720 en 850. Dat zien archeologen aan het relatief hoge aantal nederzettingen dat uit deze periode bekend is. Met de komst van de Franken brak een periode van politieke stabiliteit aan, die de al ingezette bevolkingsgroei bevorderde met een groter aantal nederzettingen als gevolg. Daarvoor, in de 7de eeuw en begin 8ste eeuw, was er voortdurend politiek getouwtrek tussen het Frankische en het Friese rijk. Dit ging vooral over belangrijke plaatsen als Utrecht, het kerkelijke centrum en Dorestad, de belangrijkste handelsplaats van West-Europa. Het was alsof de machthebbers van deze plaatsen stuivertje wisselden tot in 719 door de dood van de Friese koning Redbad, Dorestad, Utrecht en het deel van Frisia tot aan het Vlie, in feite heel West-Nederland, definitief deel uitmaakte van het Frankische rijk. Hoewel dit misschien enige onrust opleverde en de bezitsverhoudingen in het voordeel van Frankisch gezinden zullen zijn verschoven, mogelijk zelfs door zich te laten kerstensen, brak daarna een relatief rustige periode aan, tot de eerste aanvallen van de Vikingen kwamen. Deze vonden niet plaats in Kennemerland, maar waren gericht op makkelijk vanuit de zee of rivieren te bereiken, rijke plaatsen, zoals Utrecht en Dorestad. Bij verschillende invallen, zoals in 834, gebeurde er in Kennemerland waarschijnlijk weinig. Rorik en zijn broer Harald kregen pas in 841 Friese gebieden in leen van Lotharius, waarbij Rorik vermoedelijk Kennemerland kreeg toebedeeld. Rorik was voor Lotharius een onzekere factor. Pas toen Rorik in 850 door een alliantie met de broer van de Deense koning Utrecht en Dorestad veroverde had Lotharius geen andere keuze Rorik te erkennen als heerser over een groot deel van Frisia.

Kaart van het Oer-IJ gebied met daarop in rood Bakkum-Noord, de enige locatie waarvan vondsten met de Deense Vikingen geassocieerd kunnen worden. Verder zijn andere in de 8ste en 9de eeuw bewoonde nederzettingen weergegeven (zwarte stippen). KAART: PETER VOS 2015.

Dat Rorik in Kennemerland is geweest, lijkt waarschijnlijk. Als heerser zal hij de elite van de verschillende regio's aan zich hebben moeten binden. Een van hen moet Gerulf geweest zijn of een voorganger. Archeologisch kon de aanwezigheid van Denen nooit duidelijk worden aangetoond tot in 1996 de vondsten van de zilverschat van Westerkliëf op Wieringen (Westerkliëf I) en even later een tweede iets jongere zilverschat (Westerkliëf II). Deze zijn door archeoloog Jan Besteman uitgebreid beschreven en tonen aan dat het hier om door Denen begraven zilver gaat. Dat ze nooit zijn opgegraven door de eigenaren zal te maken hebben met de kortstondige duur van hun aanwezigheid.

De zilverschatten van Wieringen hadden een duidelijk Deense signatuur. De schatten bestonden uit Karolingische penningen of denarii en bevatten ook Arabische munten. Deze waren afkomstig uit het huidige Irak en werden verkregen via de oostelijke veelal Zweedse Vikingen die via de rivieren de Wolga en de Dnjepr een handels- en plundernetwerk hadden gecreëerd naar Constantinopel. De zilverschat Westerkliëf I bevatte ook kenmerkende armbanden en zilverbaren die we kennen van andere zilverschatten uit Engeland en Scandinavië. Het was duidelijk dat dit kapitaal werd vergaard door een Deense krijger, een krijger die zich blijkbaar op Wieringen had gevestigd. Door de vondst van de Vikingschat werd voor het eerst aannemelijk dat daadwerkelijk Denen waren gevestigd in het westelijk kustgebied. Enerzijds was Wieringen door zijn ligging langs het bevaarbare Vlie een ideale uitvalsbasis voor zowel schepen naar de Noordzee en naar Denemarken, als via Muiden en de Vecht en de Rijn naar Utrecht en Dorestad. Anderzijds vormde Kennemerland door zijn verkeersgeografisch geïsoleerde ligging een veilige plek in de luwte. We kunnen niet echt aantonen dat Rorik en later Godfried daadwerkelijk zelf in Kennemerland zijn geweest, maar Vikingen zullen er waarschijnlijk wel zijn geweest. Tenslotte behoorde iemand zoals Gerulf tot de vertrouwelingen van Godfried.

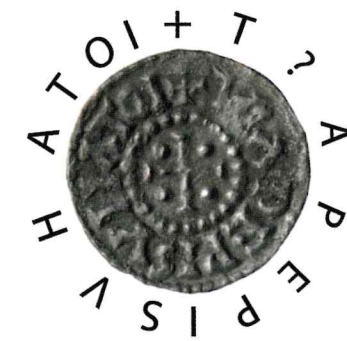
Verband tussen de laat negende-eeuwse nederzettingen en de Denen

In Kennemerland is geen zilverschat gevonden zoals die van Westerkliëf op Wieringen. Om aan te tonen dat ook in Kennemerland Vikingen zijn geweest of op zijn minst contacten met Vikingen, moeten we eerst weten welke nederzettingen bewoond waren tussen 850 en 882. De meeste nederzettingen worden gedateerd door het aardewerk dat daar is gevonden. Dit heeft meestal een ruime datering, zodat we niet kunnen zeggen of het om het begin of het midden van de 9de eeuw gaat. Andere vondsten, bijvoorbeeld metalen objecten, zijn vaak beter te dateren en specifiek voor bijvoorbeeld een verband met Scandinavië. Het is zeer waarschijnlijk dat een nederzetting zoals Limmen-De Krocht bewoond was tijdens deze korte periode van Vikingheerschappij. Het zijn slechts specifieke scherven die aantonen dat er in ieder geval in de 9de en 10de eeuw werd gewoond. Dat zal dus ook in het derde kwart van de 9de eeuw het geval zijn geweest. Hier is echter geen enkele vondst die enige verband houdt met Scandinavische of Deense bemoeienis.

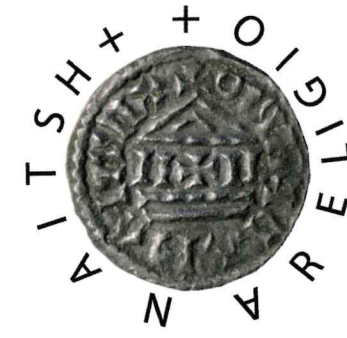
Een andere nederzetting heeft een betere score. Het betreft een nederzetting aan de binnenduinrand in Bakkum-Noord, nabij Egmond-Binnen, waarschijnlijk het kerngebied van Gerulf, een Friese graaf en volgeling van Godfried de Deen. Over de nederzetting kunnen we weinig inhoudelijks melden aangezien er alleen proefsleuven op het terrein zijn gegraven. De aanleiding van het onderzoek vormden enkele bijzondere munten die gevonden zijn bij het leggen van drainage. De munten zijn bijzonder om meerdere redenen. Ze dateren rond het midden van de 9de eeuw, dus precies in de periode van Deense overheersing. De munten zijn vermoedelijk onder Deens beheer geslagen Frankische penningen, het gangbaar en enig wettig betaalmiddel van die tijd. Het betreft zilveren denarii die rond 850 zijn geslagen in Dorestad. Hierop staat op de voorzijde de naam van de keizer Lotharius, die hier geen feitelijke macht meer had. Zijn naam is op de munt verhaspelt tot iets als IOTAHVSIPAT, waar eigenlijk LOTHARIUS IMP had moeten staan. Op de keerzijde staat CHRISTIANA RELIGIO wel goed gespeld zodat we kunnen aannemen dat het verhaspelen van de naam van de keizer en leenheer van Rorik opzettelijk gedaan is, als sneer naar Lotharius. De numismaat (muntspecialist)

De twee munten uit Bakkum-Noord, gevonden tijdens een archeologisch proefsleuvenonderzoek in 2018. Het betreft een denarius van Lodewijk de Vrome (links) ook met een wat vreemd randschrift met de naam van de keizer (links, voorzijde) en een denarius van Lotharius met de voorzijde rechts, de 'verhaspelde' naam van de keizer. Het opzettelijke van deze verhaspeling blijkt uit het feit dat men op beide munten op de keerzijde CHRISTIANA RELIGIO wel goed kan spellen. FOTO KEES ZWAAN (HUIS VAN HILDE) MET TRANSCRIBATIE RANDSCHRIFT JAN DE KONING

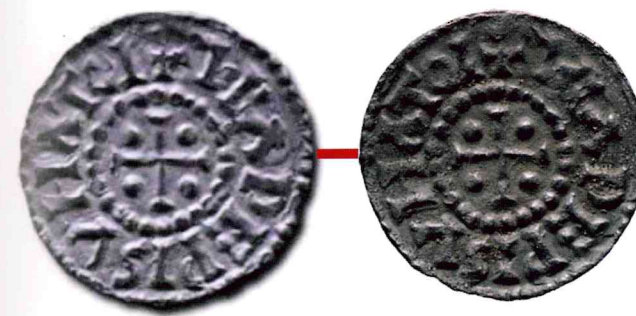
Voorzijde:

Keerzijde:

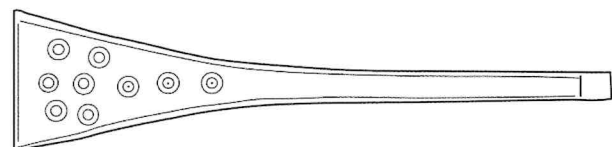
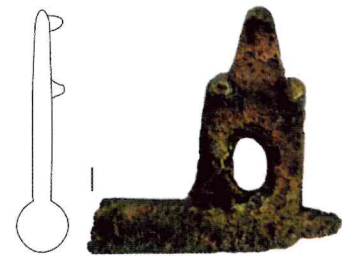
2,2 cm

Wederom de voorzijde van de munt uit Bakkum-Noord (rechts), maar nu met een exemplaar links ernaast afkomstig uit Dorestad. Beide munten zijn met hetzelfde muntstempel geslagen. We zien hier dus dezelfde verhaspeling van de naam LOTHARIUS IMP in OITAHVSIPEPAT. Deze 'die-link' werd opgemerkt door Simon Coupland, muntkenner aan de Universiteit van Cambridge. JAN DE KONING

Afbeelding 16: Tijdens de Oer-IJ Expeditie met Hemelvaart 2019 stond het Oer-IJ als militair landschap centraal. Jaap Hogendoorn van Springlevend Verleden beeldt een Viking uit die handeldrijft in Noord-Kennemerland. FOTO: LE CHAMPION

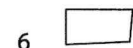
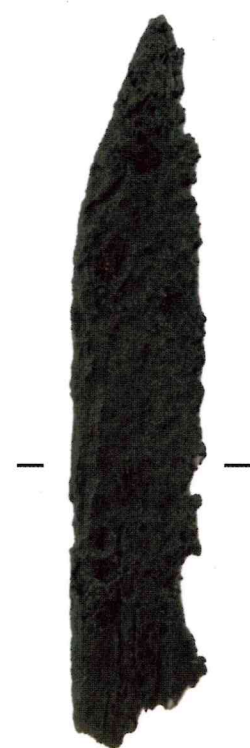

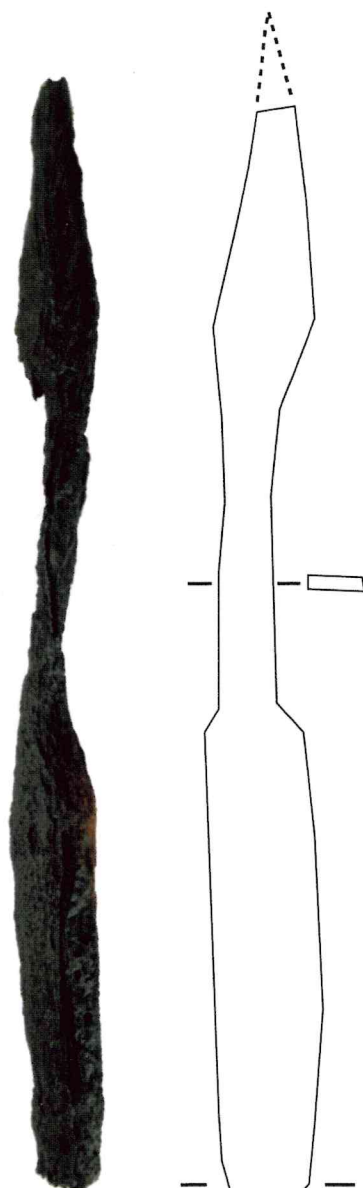
2

4

6

7

1 cm

Andere metaalvondsten van het proefsleuvenonderzoek in Bakkum-Noord. Deze vondsten dateren in de goede periode, dat wil in dit geval zeggen, rond het midden van de 9de eeuw. Het sleutelfragment met drie rechtopstaande punten op de baard (nr. 3) heeft bovendien ook nog een associatie met Scandinavië, waar dit soort sleutels vaak gevonden is.

Selectie van de meest bijzondere metaalvondsten:

1. Zilveren beslagknop;
2. Pincet of baardtang van een koperlegering;
3. Baard van een sleutel (koper);
4. Loden spinklos;
5. IJzeren mes;
6. Deel ijzeren voorwerp;
7. IJzeren speerpunt.

JAN DE KONING

Simon Coupland heeft ontdekt dat dit type munt met verhaspelt randschrift voornamelijk in ons land werd aangetroffen en daardoor waarschijnlijk in Dorestad is geslagen ten tijde van de Deense overheersing rond 850. Dit zeldzame type munt wijst op een direct verband met de Deense Vikingen in ons land. De munten zijn net zo groot en hebben een even hoog zilvergehalte als de reguliere Frankische exemplaren zodat we niet kunnen spreken van vervalsingen. De Denen zagen zich als de wettelijke vertegenwoordiger in dit gebied en behielden zich het recht voor eigen munten te slaan, maar niet zonder hun leenheer te beledigen om daarmee toch hun onafhankelijkheid en macht te benadrukken. Uiteindelijk zijn er in Bakkum-Noord op hetzelfde terrein drie van dergelijke, vergelijkbare munten aangetroffen. Ook enkele andere vondsten, zoals een bepaald type sleutel, wijzen op een Scandinavische herkomst, maar zo duidelijk als de muntschatten van Wieringen aantonen dat daar Denen zijn geweest, zo duidelijk is het verband met Deense aanwezigheid in Bakkum-Noord niet. Toch wijzen de drie munten van Bakkum overduidelijk op contact en uitwisseling met Denen en Dorestad, wat gezien het feit dat Gerulf een volgeling was van Godfried ook wel weer logisch is. In dit geval is er zelfs een direct verband tussen een munt uit Bakkum-Noord en Dorestad. De voorzijde met de verhaspelde keizersnaam van een van de drie munten van Bakkum komt volledig overeen met een in Dorestad gevonden munt. Deze zijn dus met hetzelfde muntstempel geslagen. We zouden, nu er minstens drie van dergelijke munten in Bakkum-Noord gevonden zijn op een terrein, kunnen spreken van een schatvondst. Het begraven van een schat is een bewijs voor onzekere tijden. Het feit dat archeologen ze nu hebben teruggevonden, geeft al aan dat de oorspronkelijke eigenaar zijn kapitaal niet meer heeft opgehaald. Hoewel het onder Rorik vanaf 850 tot zijn dood in 873 in Kennemerland tamelijk rustig was, heerste er in het kustgebied als geheel, veel onrust. Overal werden delen van het rijk aan het Frankische gezag onttrokken. Deze onrust leidde ongetwijfeld ook tot slachtoffers. Een van hen heeft nooit meer de munten in Bakkum-Noord kunnen opgraven.

Tot slot

Het historische verband tussen Kennemerland en de Vikingen kwam in beeld toen Godfried Frisia, voorheen de gebieden van Rorik, in leen kreeg, maar daar niet tevreden mee was. Hij was inmiddels gedoopt en had een Frankische vrouw uit de hoogste adellijke kringen. Hij stond onder sterke invloed van zijn Frankische schoonfamilie die niet tevreden was met het armzalige Friese kustgebied. Godfried stuurde zijn Friese graven Gerulf en Garulf om te onderhandelen met de keizer over het verkrijgen van wijngebieden rondom Koblenz, maar dit werd als een provocatie gezien. Godfried werd in 885 in de val gelokt bij Spijk, net aan de grens van zijn rijk. Godfried werd gedood en dit betekende het einde van de Deense heerschappij. Voor lokale machthebbers zoals de Friese graaf Gerulf in Kennemerland bood dit de kans om de macht naar zich toe te trekken. De Denen hadden de grip van de Frankische keizer op dit kustgebied immers al vele decennia verzwakt. Met Gerulf en zijn nazaten zou dit ook niet meer hersteld worden. Het graafschap Holland stond in de steigers. Tijdens dit soort dynastieke verwickelingen was het niet verbazingwekkend dat er slachtoffers vielen. Vooral onder degenen die de verkeerde partij hadden gekozen. Was het een Godfried getrouwe die zijn kostbare zilver nooit meer heeft kunnen opgraven?

Literatuurverantwoording

Romeinen

- Bosman, A.V.A.J., 1997. *Het culturele vondstmateriaal van de Vroeg-Romeinse versterking Velsen 1*. Proefschrift Universiteit van Amsterdam, Amsterdam.
- Bosman, A.V.A.J., 2011. *Velserbroek B6, Een offerplaats gedurende de Romeinse tijd*. TML rapport 227, Woerden.
- Bosman, A.V.A.J., 2016. *Rome aan de Noordzee, Burgers en barbaren te Velsen*. Sidestone Press, Leiden.
- Bosman, A.V.A.J., 2020. *Krommenie – 't Hain, Determinatie van Romeins importaadewerk*. Military Legacy rapport 89, Dordrecht
- Bosman, A.V.A.J., 2020, *'t Hain en de Romeinen, Een wachttorens in Krommenie*. In: M. van den Berg (red.), *Verhalen uit het veen, Zestig jaar archeologie in de Zaanstreek, Waterland en omgeving*. Matrijs, Zaanstad/Utrecht, p. 29-36.
- Bosman, A.V.A.J., 2021. *Velsen 2, Het onderzoek naar de Vroeg Romeinse basis in de periode 1945 -2005*. Military Legacy rapport 38, Dordrecht (3 delen).
- Koning, J. De, 2017. *50 jaar later. Terug naar 't Hain, een vijfhoekige omheining uit de vroeg-Romeinse tijd*. *Proefsleuvenonderzoek op het Provily Sportpark te Krommenie*. Hollandia rapport 629, Zaandijk.
- Lendering, J. & A.V.A.J. Bosman, 2010. *De rand van het Rijk, de Romeinen en de Lage Landen*. Atheneum-Polak & Van Gennep, Amsterdam.
- Morel, J.-M.A.W., 1988. *De Vroeg-Romeinse versterking te Velsen 1, Fort en haven*. Proefschrift Universiteit van Amsterdam, Amsterdam.

Kerstening van de Friezen

Algemeen:

- De archeologische kroniek van Noord-Holland. Online te vinden op de site van het Huis van Hilde.
- Besteman, J.C., 1990. *North Holland AD 400-1200: turning tide or tide turned?* In: J.C. Besteman, J.M. Bos en H.A. Heidinga (eds), *Medieval Archaeology in the Netherlands*, Assen, p. 91-120.
- Blok, D.P., 1974. *De Franken in Nederland*. (2e ed.). Bussum.
- Dijkstra, M.F.P., J. de Koning & S. Lange, 2006, *Limmen-De Krocht. De opgraving van een middeleeuwse plattelandsnederzetting in Kennemerland*, AAC-rapport 41, Amsterdam.
- Koning, J. de, 2016. *Terug naar Dorregeest... Uitgeest-Dorregeest, offerplaats en nederzetting en kerk. Bewoning en grafritueel vanaf de Late IJzertijd tot de Late Middeleeuwen*. Hollandia-reeks 500, Zaandijk. Online te vinden op Academia.edu
- Nicolay, J.A.W. & R.A. van Eerden: in voorbereiding: *Noord-Holland in het eerste millennium*.
- Numan, A.M., 2005. *Noord-Hollandse Kerken en Kapellen In De Middeleeuwen, Ca. 720-1200*, Hilversum.
- Vos, P.C., 2015. *Origin of the Dutch coastal landscape. Long term evolution of the Netherlands during the Holocene, described and visualized in national, regional and local palaeogeographical map series*, Groningen.

Vikingen

- Besteman, J. C., 2006/7. *Westerklief II, a second Viking silver hoard from the former island of Wieringen; with a contribution by Gert Rispling and Simon Coupland*. In: *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde 93-94*, p. 5-80.
- Bremer, J.T., 1971. *Het estuarium van Egmond: invalspoort voor de Vikingen?*. In: *Alkmaars Jaarboekje* 5, p.
- Blok, D.P., 1974. *De Franken in Nederland*. (2e ed.). Bussum.
- Coupland, S., 2007. *Carolingian Coinage and the Vikings: Studies on Power and Trade in the 9th Century*, Aldershot p.191.
- Coupland, S., 2017. *On good and bad coin in Carolingian Europe*. In: Mateusz Bogucki, Witold Garbaczewski and Grzegorz Sniezko (eds.): *Nummi et Humanitas. Studia ofiarowane profesorowi Stanisławowi Suchodolskiemu w 80 rocznice urodzin* (Studies dedicated to prof. Stanisław Suchodolski for his 80th birthday), Warsaw, p. 91-112, at pp. 102-104.
- Dijkstra, M.F.P., J. de Koning & S. Lange, 2006. *Limmen-De Krocht. De opgraving van een middeleeuwse plattelandsnederzetting in Kennemerland*. (AAC-rapport 41), Amsterdam.
- Jongbloed, H.H., 2008. *Cold case uploaden (oktober 1016). Godfrieds prefectuur tussen grote politiek en dynastieke competitie*. In: *Jaarboek voor middeleeuwse geschiedenis 11*, Hilversum, p.7-68.
- Koning, J. de & K.T. Salomons, 2019. *Een waaier van proefsleuven. Uitgeest-Benes/Hendriksloot. Archeologisch waarderend proefsleuven onderzoek op een afgeplagd terrein ten behoeve van waterberging. Nederzettingssporen uit de late ijzertijd, Romeinse tijd, Vroege en Late Middeleeuwen*. Hollandia-reeks 750, Zaandijk.
- Koning, J. de & K.T. Salomons, 2020. *Proefsleuven-onderzoek in Bakkum Noord (gemeente Castricum). De archeologische context van enkele munten uit de collectie van het Huis van Hilde*. Hollandia-reeks 815, Zaandijk.
- Vis, G.N.M., 1987. *De Vita Sancti Adelberti Confessoris*. P.H.D. Leupen e.a. (red.), *Nederlandse historische bronnen* 7, Den Haag, p. 1-86.

Betekent de titel dat in de driehoek Velsen, Alkmaar en Zaanstad eeuwenlang oorlog heeft gewoed? Zeker niet. Wel zijn er sinds het begin van de jaartelling veel gewelddadige conflicten geweest; sommige zijn vergeten of onbekend gebleven. Dit boek vertelt verhalen over machtsstrijd en wapengekletter in het Oer-IJ gebied, waarbij het landschap opvallend vaak een doorslaggevende rol speelde.

Het begon aan het begin van onze jaartelling. Romeinse legers met hun zware uitrusting waren kansloos tegen de opstandige Friezen, die in het drassige moerasgebied veel beter uit de voeten konden komen. De hoge, droge strandwallen aan de oevers van Oer-IJ kreek waren later strategisch ideale plekken om kastelen te bouwen en de vijand buiten de deur te houden. Water speelde ook de Spaanse invasielegers parten tijdens de 80-jarige oorlog.

Er gebeurde veel meer. De verhalen gaan over kerstening van de bevolking door predikers, de aanwezigheid van Vikingen, een visserijoorlog op het Alkmaarder- en Uitgeestermeer, de strijd tussen adellijke families tijdens de Hoekse- en Kabeljauwse twisten, het Kaas en Broodvolk dat de wapens oppakte uit protest tegen armoede en hoge oorlogsbelastingen en de Vergeten Oorlog in de Bataafse Republiek van 1799, waarbij vele duizenden Engelsen, Russen, Fransen en Bataven in de duinen omkwamen.

Sinds de Tweede Wereldoorlog leven we in vrede. Wie kennis maakt met onze regionale geschiedenis zal zich verbazen over de gewelddadigheden die zich zo dicht bij huis voltrokken. Archeologen, historici en geografen vertellen in dit boek over de nog in het Oer-IJ landschap zichtbare sporen van de militaire geschiedenis; veelal verdedigingswerken zoals kastelen, lunetten, forten, bunkers, tankgrachten, linedijken en zelfs een oorlogswrak voor de kust. Lees *2000 jaar strijd in het Oer-IJ landschap* en kom meer te weten over de oorsprong en het gebruik van deze militaire objecten en restanten van strijd in het landschap.

ISBN 978-94-92335-32-6

Stichting Oer-IJ